

Prakse tretjega sveta kot del korporacijske ureditve prvega sveta

BADALIČ, Vasja: Za 100 evrov na mesec: proizvodni sistem globalnega kapitalizma. Ljubljana, 2010, Založba Krtina (Knjižna zbirka Krt), 259 strani.

Nike, Adidas, Mikasa, Everlast, Acesport, Levi's, Old Navy, Tommy Hilfiger, GAP, Fruit of the Loom, Kik, Lidl, IBM, Meitai Plastics & Electronics, Coca-Cola, McDonald's, Kodak, Reuters. Le nekatere od številnih korporacij s sedežem v Evropi ali Severni Ameriki, ki kolonizirajo države s poceni, podcenjeno delovno silo ali pa imajo od tega znatno ekonomsko korist. Azija, Latinska Amerika, Afrika. Indija, Pakistan, Indonezija, Vietnam, Kambodža, Tajvan, Šrilanka, Bangladeš, Malezija, Kitajska, Singapur, Južna Koreja, Jordanija, Brazilija, Portoriko, Dominikanska republika, Gvatemala, Jamajka, Honduras, Mehika, Kostarika, Filipini, Venezuela, Nikaragva, Egipt, Maroko, Tunizija, Madagaskar, Namibija, Kenija, Zimbabve, Turčija, Romunija, Bolgarija, Slovaška in še bi lahko naštevali. Oblačila, obutveni izdelki, športna oprema, kirurška oprema, glasbeni instrumenti, kolesa, igrače, ure, telefoni, avtomobili, računalniki, televizijski sprejemniki – to je le nekaj izdelkov, namenjenih množični porabi, ki jih izdeluje vsaj 66 milijonov conskih delavk in delavcev ter velikanska armada zunajconskih podizvajalcev. Plača? Nekaj deset evrov na

mesec. Prosti čas? Tudi do 350 ur dela na mesec (str. 163). Dobiček korporacij? Žogo višjega kakovostnega razreda »prodamo za sedem, morda osem dolarjev. V trgovini stane od 30 do 35 dolarjev« (str. 18–19). »Od končne cene izdelka [se] le en odstotek nameni za plače tistih, ki so izdelek proizvedli« (str. 83). To ni Engelsov opis položaja delavskega razreda v Angliji 19. stoletja. To je opis položaja delavk in delavcev t. i. tretjega sveta v 21. stoletju. Delavci so plačani po izdelku, norme se nenehno zvišujejo. Mnogi nimajo zdravstvenega zavarovanja, bolniškega nadomestila, plačanega porodniškega dopusta, socialne podpore, regresa, povračila stroškov prevoza na delo, dnevnega obroka, pokojnine, odpravnine, sindikatov. Mizerne plače ne zagotavljajo dostojnega življenja, a so ravno tolikšne, da delavke in delavci še lahko proizvajajo. Njihovo življenje je začaran krog dolgov in posojil, predvsem kot posledica neučinkovite državne regulacije. Stavke so ilegalne, napisi, ki zanikajo obstoj otroškega dela, pa so izrabljeni v reklamne namene. Delovnik je nehumano dolg, nadure niso plačane, a so kljub temu obvezne, medtem ko dela prostih dni ni. Čeprav delodajalci svoje delavce skrbno nadzorujejo z videokamerami, menijo, da »so pakistanski delavci leni« (str. 16). S temi podatki filozof in novinar Vasja Badalič v knjigi *100 evrov na mesec: proizvodni sistem globalnega kapitalizma* predstavi svoj pogled na proizvodni sistem globalnega kapitalizma, ki temelji na obstoju »con represije« oziroma izvozno-predelevalnih con tretjega sveta. Ta praksa se nenehno hitro širi in je najbolj intenzivna ravno na mejah t. i. prvega in t. i. tretjega sveta – med ZDA in Mehiko, med Zahodno Evropo in Vzhodno Evropo, Severno Afriko, Sredozemljem ter Azijo, med Japonsko in Vzhodno Azijo ter Kitajsko kot »svetovno periferijo« (str. 37–38).

Avtor nas sprva seznanja s pogledi zagovornikov in nasprotnikov režima izvozno-predelevalnih con; prvi v conah vidijo rešitev za velikansko »armado rezervnih delavcev« t. i. tretjega sveta, medtem ko so za druge cone predvsem območja brutalnega izkoriščanja

delavcev (str. 40). Badalič daje prednost tej razlagi. Pri tem opozarja, da države t. i. tretjega sveta korporacijam ponujajo številne davčne olajšave ali pa jih celo za nekaj let oprostijo plačevanja davkov. Korporacije so lahko oproščene carinskih dajatev, davka na dobiček, davka na kapitalske dobičke in premoženje, nepremičninskega davka, prometnega davka, davka pri prenosu dobičkov v matično domovino, davka na dividende, lokalnih in občinskih davkov itd. Marsikatera država t. i. tretjega sveta celo subvencionira plače delavcev, ki proizvajajo za tuje korporacije, potencialnim investitorjem ponuja že zgrajene industrijske objekte za njihovo takojšnje delovanje ter številne druge spodbude. A ne glede na to »investicije pridejo in odidejo« (str. 27). Nasproten pogled na izvožno-predelovalne cone pa ima mednarodna skupnost. Leta 1964 je Ekonomski in socialni svet OZN sprejel resolucijo, v kateri so bile cone predstavljene kot smiseln ukrep za spodbujanje gospodarskega sodelovanja t. i. prvega in t. i. tretjega sveta (str. 31). V 80. letih je »USAID (Agencija Združenih držav za mednarodni razvoj) financirala gradnjo in promocijo con v nekaterih državah Srednje Amerike in Karibov« (str. 41). Zato Badalič ugotavlja, da so cone »nastale v preseku želja in pobud iz obeh svetov«, a povzema, da je ravno želja po »preboju v klub bogatih« pripomogla k temu, da bodo »nerazvite« države ostale takšne tudi v prihodnosti (str. 42–43). Ker t. i. razviti svet izhaja iz predpostavke, da je miloščina vedno nesmotna (!), državam tretjega sveta ponuja »humanitarne« politike tipa »trade not aid«, ki so jih predstavniki obubožanih držav pripravljene kupiti. Države t. i. tretjega sveta se tako »borijo le še za to, katera bo privolila v najbolj ponižujoče pogoje za prihod korporacij« (str. 43). A tovrstna politika ima negativne posledice tudi za t. i. razviti svet, ki prav tako tekmuje s t. i. tretjim svetom. Avtor ne pozabi poudariti, da se cone »nahajajo tudi v državah t. i. razvitega sveta« (str. 32) ter da so tudi t. i. svobodni delavci prodajalci svoje delovne sile (str. 62).

Skozi celotno delo Badalič izhaja iz Foucaultove kritike oblasti, ki jo skuša aplicirati na problematiko con tako, da analizira (conski) oblastni model skozi tri osi: smoter, tip institucije in vrsto subjekta. Po tem ključu razdeli tudi osrednja tri poglavja.

Naprej predstavi svoj pogled na novo globalno delitev dela – kjer si je za središče izbral nematerialno delo, medtem ko je materialno delo dodelil periferiji v skladu z neoliberalno ideologijo razvoja svetovne ekonomije. S tem se zoperstavi prepričanju avtorjev, ki poudarjajo, da v sodobni družbi prihaja do transformacije materialnega dela v nematerialno. Po Badaličevem mnenju se v t. i. prvem svetu materialno delo krči le zato, ker je bilo predstavljeno v tretji svet. Oblastni model tako ne deluje le znotraj con, temveč znotraj celotne svetovne politično-ekonomske ureditve (str. 44). Kapital namreč vedno išče čim večjo presežno vrednost, ki jo med drugim dosega s čim nižjim plačilom delavcev. A delavec, ki prejema nizek dohodek, je slab potrošnik, kar škodi kapitalu. Badalič pravi, da »produkt sam na sebi ni vreden nič, če ne najde svojega denarnega ekvivalenta«, torej potrošnika. Conske delavke so predvsem proizvajalke, niso pa potrošnice, saj si ne morejo privoščiti izdelkov, ki jih same proizvajajo, kar pomeni, da sta vlogi proizvajalca in potrošnika ločeni. Neenak odnos med delavcem proizvajalcem in delavcem potrošnikom dobrin je potemtakem posledica delovanja kapitala (str. 54). Le-ta daje prednost proizvodnji, ki jo izvaja poceni delovna sila t. i. tretjega sveta, ter potrošnjo, za katero poskrbijo »bogatejši« potrošniki t. i. prvega sveta. Badalič se torej ne strinja s prevladujočo tezo, da tovarniško delo nadomeščajo storitvena in informacijska dela. Sam zagovarja hipotezo, da postmoderna paradigma (postfordizem) lahko deluje v t. i. prvem svetu le s pomočjo moderne paradigme (fordizma) v t. i. tretjem svetu. Trditev, da je informacijsko-storitveni sektor poskrjal večino delovne sile v t. i. razvitih državah, kot so ZDA, Nemčija, Velika Britanija, nedvomno drži, a Badalič poudarja,

da se države t. i. tretjega sveta še vedno nahajajo neke na meji med predmoderno (kmetijske dejavnosti) in moderno paradigmo (industrijske dejavnosti), kar dokazuje tudi na primerih Kitajske, Indije in Indonezije (str. 66–67). Z nastankom nove paradigme se vzpostavi koezistenca s staro paradigmo, zato »prehod iz moderne industrijske v postmoderno informacijsko dobo ne pomeni konca delovanja prejšnjega dominantnega manufakturnega sektorja (...), temveč njegovo prestrukturiranje v skladu z novimi smernicami« (str. 62–63). Avtor skozi celotno knjigo ne izhaja le iz idej Foucaulta, temveč tudi Marxa, Negrija in Hardta, Becka in Kleinove, svoje misli navezuje tudi na številne druge avtorje, kot so Adam Smith in Charles Babbage (delitev dela), Paolo Virno (komunikacija) in Guy Debord (spektakel). Badalič podobno kot Negri in Hardt, Virno ter Lazzarato ugotavlja, da je materialna proizvodnja tista, ki ustvarja izdelke, medtem ko družbeno življenje ustvarja življenje samo. A na primer v nasprotju z Lazzaratom daje manualnemu delu večji težo. Meni namreč, da ne gre za to, da »se je narava dela v t. i. prvem svetu spremenila«, temveč da se je postindustrijskost na Zahodu vzpostavila tako, da je industrijskost preselila v t. i. tretji svet (str. 83). »Nova, nematerialna dela v t. i. prvem svetu [so se] lahko uveljavila le tako, da je preostala, materialna dela prevzela neka druga delovna sila, se pravi delovna sila v t. i. tretjem svetu« (str. 84), zato dejanski prehod v postmoderno velja le za t. i. razvite države. Prav tako se ne strinja s trditvijo Hardta in Negrija, da je prehod v postmoderno posledica boja najnižjih slojev, temveč meni, da je to preoblikovanje posledica prej želja korporacij in njihovega delovanja »od zgoraj« in ne nasprotno.

Nato problematizira dejstvo, da »korporacijam priskočijo na pomoč tudi predstavniki politične elite« (str. 105). Ena izmed posledic naveze država-kapital so po njegovem mnenju tudi izvozno-pridelovalne cone. Pri tem ne upošteva, da tudi v t. i. prvem svetu ni dosti drugače – država se kapitalu ne podredi le

zaradi strahu pred visoko stopnjo brezposelnosti oziroma socialnim nemirrom (kot trdi Badalič), temveč je treba upoštevati tudi to (kot na primer trdi Claus Offe), da je preživetje države vedno odvisno tudi od akumulacije kapitala. Badalič ugotavlja, da je politično delovanje v t. i. tretjem svetu »izpodrinjeno in nadomeščeno z ideologijo gospodstva svetovnega trga« – »ekonomija je izpodrinila politiko«, kajti politično, družbeno-civilno, kulturno ali ekološko je upoštevano le znotraj gospodarskega. Korporacije so se tako »vzpostavile kot pomembne politične sile našega časa« (str. 219), medtem ko se vpliv držav zmanjšuje. Zato ni presenetljivo, da avtor opozori na pomembnost političnega odločanja držav o tem, kaj prepustiti trgu in česa ne. A Badalič ne upošteva dejstva, da se podobne tendence deregulacije kažejo tudi v t. i. prvem svetu; ne gre torej za problematiko, ki bi bila vezana izključno na t. i. tretji svet.

Badalič, ki (kot že omenjeno) izhaja iz Foucaulta, institucijo razume kot prostor izvajanja oblasti. Tako presenetljivo pokaže, da se najbolj brutalno izkoriščanje delavcev izvaja v okviru ilegalizmov in ne znotraj con, kot bi pričakovali. Vsako večje makilistično območje namreč spremlja še vrsta malih tovarn in družinskih delavnic. Avtor na tem mestu jasno določi hierarhijo proizvodnega sistema globalnega kapitalizma, ki poteka na osi korporacija – consko podjetje – delavnice zunaj con. Veliki in srednje veliki proizvajalci se nahajajo znotraj con, medtem ko mali proizvajalci ter delavke in delavci na domu proizvajajo zunaj con. Zadnji so v najslabšem položaju, saj niso medsebojno povezani, delajo v najbolj neprimernih delovnih razmerah, so najslabše plačani itd. A treba je upoštevati, da ta ugotovitev velja tudi za marsikaterega nematerialnega delavca ali delavko t. i. prvega sveta. Avtor ponovno izhaja iz misli Foucaulta, ko pravi, da je nespoštovanje določenih pravil »eden izmed pogojev za nemoteno politično in ekonomsko delovanje družbe« (str. 122). Manifestacija tega prepričanja se potrjuje v tihem, nevidnem konsenzu med delodajalci,

delavci in državo, s čimer se utrjuje položaj korporacij, kajti »interes za stabilnost je interes za status quo« (str. 124).

Avtor v nadaljevanju predstavi svojo analizo conskega subjekta. Ker v conah občutno prevladuje ženska delovna sila, Badalič skozi celotno delo govori predvsem o delavkah in ne toliko o delavcih t. i. tretjega sveta, kar je seveda korektno. A preseneča, da tako rekoč ničesar ne pove o položaju moških. Realnost položaja conske delavke odlično oriše skozi razmišljanje vodje osebja neke gvatemalske makile o »idealni« conski delavki: »Idealna starost je od osemnajst do štiriindvajset let. Ne bi smele biti poročene, kajti ko so poročene, imajo dodatne odgovornosti. Preden se zaveš, začnejo rojevati otroke, kar je problem. Ženske ne najamemo, če ima majhne otroke, kajti ti bodo verjetno zboleli in ona bo potem morala zelo pogosto hoditi k zdravniku. Če je ženska široka, bo verjetno zelo pogosto bolna in bo tudi sama morala k zdravniku. Moja idealna delavka je mlada, neporočena, zdrava, suha in natančna, samska, živi blizu in nima delovnih izkušenj« (str. 133). Pri delavcih se skuša »vzpostaviti tisti optimalni izračun, ki bo omogočil golo preživetje in zadovoljivo produktivnost delavk (str. 149). Kljub temu se včasih zgodi, da »delavke zaradi lakote padajo v nezavest« (str. 147). Badalič tako ugotavlja, da sta duša in telo prežeta z oblastnimi silami. Ženske morajo imeti natančno določene fizične (ročna spretnost) in osebne lastnosti (ne moti jih opravljanje ponavljajočih se, monotoni, dolgočasnih del, niso preveč trmaste in uporniške, pripravljene so sprejemati strogo delovno disciplino itd.). A delavke strogega discipliniranja niso deležne le v tovarnah, temveč tudi v svojem »prostem času«. Da bi delavkam preprečili organiziranje v sindikate, delodajalci lahko uporabijo izredno agresivne pristope: od osebnega prepričevanja in fizičnih napadov do odpuščenja ter izbrisa delavcev, pri čemer mnogokrat sodelujejo tudi skorumpirani državni organi (str. 150). A ker so tovarne v lasti pogodbenih proizvajalcev in ne korporacij, se

le-te ne čutijo odgovorne za tamkajšnje delavke.

Najučinkovitejšo proizvodnjo znotraj con je po mnenju Badaliča mogoče doseči na dva načina. Prvič, skozi prostorsko dimenzijo, ki jo določajo: zaprtost (varnostni zidovi, ograje z bodečo žico, stražni stolpi, varnostniki, omejeni dnevi prostega pretoka delavcev) (str. 156–158), preglednost (videonadzor, samonadzor, odsotnost pregrad) (str. 159–160) in funkcionalnost (enovit tekoči trak) (str. 162). Drugič, časovno dimenzijo določata: trajanje delovnega časa in hitrost oziroma intenzivnost dela (npr. mehanizem stop-start) (str. 163). Na tem mestu je smiselno omeniti Rifkina, ki v svoji knjigi *Konec dela* na primeru avtomobilskega podjetja Toyota pokaže, da se tudi v postfordizmu večja učinkovitost dela dosega na podoben način. Badalič natančno predstavi tudi tri različne tehnike upravljanja, ki jih izvajajo upravitelji conskih tovarn: selekcioniranje, hierarhiziranje in normaliziranje. Prvič, upravitelji uporabljajo moralno (homoseksualnost, tatujji in dolgi lasje niso zaželeni), zdravstveno (bolni, kadilci in nosečnice niso zaželeni) in politično selekcijo (črni seznam za tiste, ki se sindikalno organizirajo). Drugič, upravljanje deluje po načelu hierarhičnega, piramidalnega sistema: delavski nazivi, sistem barvnih simbolov, ločeni prostori, različna kakovost prehrane na delovnem mestu itd. na podlagi meril, kot so: strokovna usposobljenost, delitev glede na spol, etnično in geografsko pripadnost. Tretjič, upravitelji uporabljajo različne mikrometode (denarnega ali fizičnega) kaznovanja zaradi predolgega zadrževanja na stranišču, prekinjanja ali prepočasnega opravljanja dela, upiranja naduram, klepetanja, ugovarjanja itd. Za kazen jih »udarijo po glavi z ravnilom« ali, če »žvečijo žvečilko, jim jo prilepijo na obraz« (glej str. 167–191), kajti upravitelji vedo, da »če postaneš human, produktivnost takoj pade« (str. 185). In ko se delavcem dogajajo takšne in podobne krivice, »delovni inšpektorji zamižijo pred (...) problemi« (str. 185). Če pomislimo na migrantske gradbene delavce v Sloveniji,

hitro ugotovimo, da se podobne oblike izkoriščanja izvajajo tako pri nas kakor tudi drugod v t. i. prvem svetu. Kljub temu avtor te problematike izrecno ne omenja.

V naslednjem poglavju obravnava problem bega »lastovk«. Ko korporacije najdejo neko novo regijo s še nižjimi (!) stroški dela, preprosto zbežijo iz države. Pogosto delavcem in vladam t. i. tretjega sveta grozijo, da bodo odšle oziroma da ne bodo prišle (str. 196). Na podoben način strašijo tudi vlade, sindikate in delavce t. i. prvega sveta. Ker Badalič dokazuje, da sta protekcionizem in liberalizacija del istega procesa, sklene, da »države niso niti protekcionistične niti liberalizirane« (str. 198). Prav tako se ne strinja s trditvijo, da ni druge alternative kakor »ostati konkurenčni«. A po drugi strani (kontradiktorno) meni, da je selitev korporacij nujno zlo; ker podjetja, ki tega ne storijo dovolj hitro, ogrozijo tista podjetja, ki so selitve že izvedla (str. 204); torej »race to the bottom«.

Za konec se avtor sprašuje, kako omejiti to izkoriščevalsko prakso, ter obenem skuša podati smernice, na podlagi katerih bi bilo mogoče oblikovati upor proti takšnim praksam. V nasprotju s Foucaultom, ki ni dal »nobenega konkretnega načrta« (str. 47), skuša Badalič znotraj analize izvozno-predelovalnih con zaobjeti tako filozofsko kot tudi aktivistično plat Foucaultovega ustvarjanja. Zato nas preseneča, da Badalič vidi rešitev problema v vzpostavitvi transnacionalne identitete oziroma skupnosti po zgledu EU, ILO, WTO ali OECD (!), ki bi povezovala tako t. i. prvi kot tudi t. i. tretji svet (str. 233). Še dobro, da kot eno ključnih oblik boja proti korporacijam omenja *tortuguismo* oziroma zadrževanje proizvodnje. A poleg tihega, prikrita boja obstaja tudi odkrit boj ne le conskih delavcev, temveč tudi zunajconskih delavcev, upravljavcev, sindikatov, predstavnikov države, medijev, medtovarniških koalicij, solidarnostnih mrež, centrov za pravno pomoč, študentskih, versko obarvanih in okoljevarstvenih skupin ter predvsem potrošnikov t. i. prvega sveta z bojkoti določenih izdelkov; kajti le takrat se korporacije

znajdejo v povsem podrejenem položaju (str. 208). Poleg tega potrošnik ni pogodbeno vezan na korporacijo, zato potrošniku ta oblika protesta ne škoduje. Kaj pa brezposelni? Ta knjiga je tudi poziv k transnacionalni solidarnosti ter prestopanju nacionalnih okvirov. Povsem »drugače bi bili videti statistični podatki o našem delavstvu (...), če bi prišтели še delavstvo iz t. i. tretjega sveta«, s čimer bi se naša predstava o položaju delavstva na globalni ravni povsem porušila (str. 216–217). Učinkovit način boja zoper korporacije so tudi napadi na znamke korporacij, ki simbolizirajo podjetje (str. 220), posledica česar je vdor realnega – »če oglašuješ neki izdelek, si nikoli ne oglej tovarne, kjer so ga naredili. (...) Ne glej ljudi pri delu (...), kajti če poznaš resnico (...), je zelo težko spisati lahkoten oglas, ki bi to prodajal« (str. 220–221). Badalič omenja tudi transnacionalne nevladne organizacije, ki spodbujajo pravično trgovino. Le-tem sicer priznava določeno stopnjo uspeha (če sodelujejo le s tistimi korporacijami, ki upoštevajo temeljne delovne standarde), a jim hkrati očita, da dovoljujejo »dogovorjeno« mero izkoriščanja, ker korporacijam dopuščajo postopno uveljavljanje delovnih standardov, ker je sodelovanje korporacij prostovoljno in ne obvezno itd. Zato Badalič na koncu zapiše, da »fair trade« nevladne organizacije delujejo predvsem v korist korporacij (str. 232).

Tej knjigi, ki izčrpno predstavi izkoriščevalske prakse t. i. tretjega sveta znotraj korporacijske ureditve prvega sveta, lahko očitamo le nekoliko naivno prepričanje, da je kapitalistični način proizvodnje in distribucije mogoče »popraviti« tako, da malce omejimo moč korporacij. Ali s tem dejansko izkoreninimo bedo delavk in delavcev 21. stoletja tako v t. i. tretjem kakor tudi v t. i. prvem svetu? Ali pa potrebujemo radikalnejše premike?

Aristotelova politika

ARISTOTEL (2010): Politika. Ljubljana: GV Založba (Zbirka Pravna obzorja); spremna beseda, komentar in prevod Matej Hriberšek

Naposled smo v našem intelektualnem prostoru dočakali prvi prevod Aristotelove *Politike* v slovenskem jeziku. Njegov prihod je, tako kot se spodobi za takšno knjigo, precej monumentalen: samo besedilo je prevajalec Matej Hriberšek opremil s stvarnim in imenskim kazalom (kjer morebiti pogrešamo še terminološki slovar, kakor je bila dozdajšnja navada ob prevajanju Aristotela), ilustrativno spremno besedo, ki se dotakne tako Aristotelovega življenja in dela na splošno in se še posebej minuciozno posveti njegovemu delu *Politika*, posebna odlika te izdaje pa je še zlasti vztrajno komentiranje besedila z opombami, brez katerih bi bil tekst za povprečnega današnjega bralca prav tako nedostopen, kot mu je nedostopna stara grščina. Uredniška odločitev, da bi se obseg knjige pretirano povečal, če bi ji dodali še izvornik, je podkrepljena s dobrodošlim nenehnim navajanjem ključnih starogrških terminov in sintagem sprti v besedilu, kar daje poznavalcem vpogled v originalno Aristotelovo postavitev. Poleg tega so tako za strokovno bralstvo kot tudi za stare grščine nevedče bralce dobrodošle opombe, ki pojasnjujejo druge mogoče pomene teh terminov ter tako dajejo na vpogled semantično širino jezika izvirnega besedila. S tega vidika ostaja prevod relativno odprt tekst, ki ga je mogoče ob branju nenehno »prevajati« in s tem misliti drugačne možnosti, kakršne ponuja prevajalec, ki se giblje – kot sam zapiše – v tradicionalni dilemi med filozofskim in filološkim prevaja-

njem (med filozofskim prevajanjem *ad sensum* in filološkim prevajanjem *ad verbum*, torej med tem, ali naj bo prevod lep in berljiv ali konceptualno in po smislu čim bolj ustrezen izvorniku), pri čemer pohvalno daje prednost filozofskemu prevajanju po smislu.

Politika ni literarno delo, niti polliterarno, kakor so denimo Platonovi dialogi, še najmanj pa je to delo, ki bi bilo nam dandanašnjim kakorkoli »berljivo«. Aristotelova *Politika* pomeni mišljenje politike, kakor se je politika kazala avtorju, ki je dobršen del življenja živel v antičnih Atenah, drugi del pa na dvoru pri Filipu Makedonskem, kjer je poučeval mladega Aleksandra, ter na poti po širši Heladi, predvsem njenem maloazijskem delu. Terminološko in pojmovno gledano: misliti politiko za Aristotela nikakor ni isto kot misliti politiko za nas, kajti med nami in njim gre za povsem drugačno izkustvo politike, med obema pa leži celotna evropska in svetovna zgodovina. Sploh pa je pomenljivo (in v tem delno tiči glavna zagata branja in razumevanja Aristotelovega mišljenja politike), da se je od bogatega starogrškega političnega besedišča v moderne evropske jezike tekom stoletij posredovalo relativno malo izrazov in sintagem, saj so jih povečini nadomestili in povozili najprej latinščina (najprej z Rimom, nato z Rimskokatoliško cerkvijo), nato pa še množica evropskih jezikov. Eno takih ubojstev skozi latinščino je Aristotelovo mišljenje zadelo od Tomaža Akvinskega, ki je – kakor opozarja Hannah Arendt – ključno mesto *Politike*, kjer je podana definicija človeka kot »politikon zoon«, »politične živali«, interpretiral, kot da bi šlo za *animal politicus et socialis*, »politično in družbeno žival« (pri čemer izraza »družba« stara grščina sploh ne pozna, *societas* je latinsko-rimski izum). Sam izraz »politika« se je v naši tradiciji političnega mišljenja sicer ohranil, a se je njen pomen povsem deformiral in zožil na »vladanje«, »gospodovanje«, »podrejanje«, v pozabo pa sta tonila (simptomatično za obdobje in režime, ki se hvalijo s tem, da so »demokratični«) njegova konstitutivna momenta enakosti

in svobode. Moment svobode denimo, ki je starim pomenila svobodo političnega delovanja, katerega prvi pogoj je bila svoboda od dela in s tem vzpostavljeno polje enakosti, se je omejil na tržno svobodo, tako da nam danes svoboda pomeni nekaj takega, kakor jo parodira George Orwell v svojem *1984*: »Vezalke lahko svobodno dobiš na svobodnem trgu.« Podobno se je zgodilo z izrazom »polis«, ki se najpogosteje zmotno prevaja z »državo« ali (še huje) z »republiko«, poleg tega da se je povsem pozabilo na s »polis« povezanim izrazom »politea« ki pomeni splošno ureditev, »politični režim«, ki bi ga bilo treba misliti –, a se pogosto ali sploh ne – v istem nizu skupaj s monarhijo, oligarhijo in demokracijo.

Ob branju pričujočega in številnih drugih Aristotelovih prevodov dobi, četudi v stari grščini laično izobražen bralec občutek, da se prevajalci izogibajo kovanju novih terminov, ki bi pomensko bolj ustrezali starogrškemu izvirniku, a bi nam zveneli precej »tuje« (in tukaj je najbrž vir tovrstnih prevajalskih »bojazni«). Vzemimo denimo izhodiščno Aristotelevo definicijo polisa: »Vsaka polis je neka skupnost ...« in »...polis je politična skupnost«, od koder izhaja dejavnost, ki se imenuje »politika«, pri čemer imamo v stari grščini glagolsko obliko ne samo za samostalnik »politika«, temveč tudi za »skupnost«. Ali drugi, nekoliko drugačen primer, ko gre za »oikos«, »domače ognjišče« ali »hišno gospodarstvo«: v slovenskem prevodu se izraz »oikosnomia« sliši kot »upravljanje hišnega gospodarstva«, pri čemer se z izrazom »upravljanje« po navadi prevaja ena izmed oblik starogrške »tehne«, nikoli pa »nomia«, ki se veže na »nomos« («red«, »zakon«, »postava«); »oikosnomia« je čisto preprosto »red oikosa« in tako kot bi morali ohraniti nepreveden oziroma poslovenjen izraz oikos, tako bi morali tudi začeti uporabljati izraz oikonomia (ki se od »ekonomije«, katere pomen sega do grškega izvora, zopet temeljito razlikuje). Skratka, mišljenje ne samo, da ni zlaganje verzov, temveč je predvsem upor proti skušnjavam, v katere

nas napeljuje jezik, in s tega vidika misliti pomeni tudi misliti proti jeziku, utečenim pomenom in stavčnim strukturam, ki nam po navadi narekujejo tek misli.

Za konec samo še ena nota: poleg bolj popularnega Aristotelovega dela *Nikomahova etika*, poleg prav tako popularne *Poetike*, poleg nemara najbolj spopulariziranega psevd-Aristotelovega dela *O duši*, poleg njegove za širšo javnost po vsej verjetnosti neberljive *Fizike* in še manj razumljive *Metafizike*, smo zdaj torej dobili tudi težko pričakovano *Politiko*. Za naravoslovna strokovna dela nikoli ne velja, da bi jih zmogla razumeti laična javnost, glede filozofskih misli na splošno in filozofskih del še zlasti pa po navadi prav nasprotno velja, da ima lahko vsak svoje mnenje. Pri Aristotelovih delih je podobno: njegovi deli o etiki, poetiki in duši sta – tako kaže izposoja po knjižnicah in prodaja po knjigarnah – splošno brani, medtem ko deli o fiziki in metafiziki ostajata nedotaknjeni, če ju ne primejo v roke filozofi in intelektualci s humanističnega in družboslovnega področja. Z njegovim delom o politiki pa nastane zagata: po eni strani gre za izjemno specialistično delo s področja političnih znanosti, delo, ki ima ne samo preprosto svojo terminologijo, temveč svoj specifični pojmovni ustroj – po drugi strani pa, kolikor je ta knjiga tudi temeljno delo o politiki na Zahodu, toliko zadeva vse nas, živčče v političnem režimu, ki je nastal na podlagi zahodne politične tradicije in ki predvideva naš politični angažma (in brez tega konec koncev niti obstajati ne more). Skratka, knjiga ni samo študija o politiki, temveč naravnost poziv k političnemu mišljenju, in ker mišljenja ni brez delovanja – ali kakor se glasi Foucaulteva spinozistično obarvana kritika Kanta: »Ni mogoče svobodno misliti, ne da bi svobodno tudi delovali« –, toliko je tudi poziv k političnemu angažmaju za vse v tem prostoru živčče politične živali.